

LO4 **Françoise Choay, *Regula și modelul* (partea I, cap. III.)**
trad. în română de Kovács Kázmér, pp. 74-77
Igloo Media, 2023

din „Obiectivarea spațiului urban”

Istoria Antichității este una dintre cele două axe în jurul cărora se organizează dezrădăcinarea și conceptualizarea corelativă a cadrului construit. Lectura clasicilor le permite umaniștilor primei Renașteri italiene, deoarece ei sînt pregătiți intelectual pentru ea, să reconstituie o societate dispărută, cu instituțiile și cu spațiile sale. Textele îi ajută să-i descopere urmele spațiale; dar și invers, mărturia acestor urme actualizează trecutul și confirmă fiabilitatea textelor. Parcursul orașului actual ca dublă rețea de urme impuse succesiv de două culturi conduce la limitarea, la decuparea și la măsurarea lui.

Roma, simbol al Antichității, este terenul privilegiat pentru această investigație arheologică și pentru obiectivarea corelativă a spațiului urban pe care-l promovează într-un joc de efect retroactiv cu textele clasice. Încă din 1430, Poggio este în măsură să ofere un prim inventar sistematic al vestigiilor Romei, „odinioară cel mai frumos și cel mai minunat dintre orașe”, a cărei splendoare i-a devenit familiară din lectura lui Virgiliu și Titus Livius și care „astăzi, despuiată de toate podoabele, zace ca un gigant cadavru în putrefacție, mutilat în toate părțile”. Acest dezastru oferă ocazia de a medita asupra fragilității societăților. Aproape nimic n-a supraviețuit din Roma: „Puținele resturi din această antică cetate sînt, pe deasupra, roase sau zdrobite de timp, aproape nimic nu e intact”. În mod semnificativ, Poggio începe prin a reconstitui inscripțiile: această memorie a orașului are înfîietate față de clădirile însele. Apoi, într-o descriere ornată cu reminiscențe literare care arată cititorului actual care era dialectica textului și a monumentului construit în munca de constituire a arheologiei, a istoriei și teoriei edificării, el trece în revistă, pe categorii, monumentele însele. Acordă prioritate templelor, dintre care cîteodată n-a rămas nimic de cînd au fost înlocuite de edificii creștine. Apoi urmează băile publice (termele), depozitate de ornamentele lor antice, dar care poartă încă numele fondatorilor și te fac să te minunezi că asemenea somptuozitate a fost destinată unei folosiri de așa mică valoare; urmează arcele de triumf, apeductele, teatrele de care orașul era plin pentru jocurile poporului, imensul Colosseum, „redus de prostia romanilor în cea mai mare parte la condiția de carieră” și mormintele.

Este aceeași experiență pe care o are tînărul umanist Leon-Battista Alberti cînd, în 1432, papa Eugen IV îl cheamă pentru prima dată la Roma. Dar Alberti nu va rămîne istoric-arheolog. Dintr-un singur pas, el descoperă spațiul antic și își pregătește vocația de arhitect. Explorarea curioasă și măsurătorile atente ale unui cadavru urban mutilat, **căruia el se străduie să-i restituie din imaginație înfățișarea originară îl vor călăuzi spre a stabili spațiul urban drept problemă și proiect.** [...] Analiza arheologică a ruinelor antice, mai ales cele ale Orașului, Roma, va face mult timp parte din formarea viitorilor teoreticieni ai arhitecturii, pe care-i va conduce către aceeași abordare atît a orașului, cît și a monumentelor moderne. Încă de la primele sale apariții, descrierea arheologică satisface două destinații, după cum se focalizează pe **însuși obiectul arhitectural sau urban**, ori asupra **parcurgerilor pe care acesta le face posibile.**

Atît pentru a-l înțelege mai bine pe Vitruviu, cît și pentru a-i verifica afirmațiile și a sesiza direct regulile de producere a arhitecturii antice, Palladio măsoară, „în părțile lor cele mai mici” monumentele Romei. Dar acest studiu nu servește numai la alcătuirea textului și ilustrațiilor celor *Patru Cărți*. Tot el îl conduce pe arhitect spre a scrie *Le antichità di Roma*. Ceea ce este curios, e că această lucrare, care a fost fără îndoială cel mai popular ghid al orașului pînă în secolul al XVIII-lea, este complet lipsită de ilustrații. În itinerariile palladiene, descrierea siturilor și a vestigiilor monumentale este subordonată istoriei, expunerii instituțiilor din Antichitate și povestirii evenimentelor pe care acestea le-au susținut. Amețit de puterea sa asupra spațiului, Palladio îi păstrează în *Antichità* preeminența față de timp.
[...]

În vreme ce autorii practicieni și profani ai „descrierilor” și ai ghidurilor obiectivează orașul, tot ei păstrează vie această relație cu urbanul care trece prin memoria lui. Contemporan cu *Le antichità di Roma*, primul mare ghid al Parisului se intitulează asemănător *Les Antiquités, historires et singularités de la ville de Paris*; nici el nu are ilustrații și pune mai presus față de inventarul monumentelor și inscripțiilor „faptele săvârșite în acel oraș de la începutul său pînă în vremea noastră”. Mult mai târziu, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, [...] Piganiol de la Force, în ciuda numeroaselor ilustrații (planuri, elevații, perspective) cu care își însoțește lucrarea intitulată *Description de Paris*, o începe în maniera unui elogiu și nici un moment nu o disociază de istorie.

Fără îndoială, ceea ce articulează **cele două abordări, obiectivă și memorizatoare**, ale ghidului urban este ambivalența noțiunii de parcurs. Reluând experiența tradițională a comunității urbane care, în cotidian, parcurge corpul orașului și-l explorează cum explorează copilul mic corpul mamei, ghidul denaturează aceasta experiență. El îi suprimă imediatetea ancestrală, recurgând, pentru a-i da un sens, la cultura istorică și literară. Astfel distanțat, parcursul devine simulacru, joc urban ce reifică locurile traversate. Ar trebui studiat felul în care **ghidul impune progresiv ordinea privirii**, cum **dă la o parte spațiile fără valoare** pentru ochi sau pentru memoria cultivată, **circumscrie și organizează locurile privilegiate** după capriciile achizițiilor istoriei și istoriei artei, sau ale modei. Ar trebui arătat cum, după ce au explorat și, într-o oarecare măsură, au redat viață orașelor moarte, ghidurile urbane au contribuit la elaborarea noțiunii de patrimoniu, cu prețul mortificării orașului viu, la punerea în gardă a practicienilor, dar și la deruta lor; ghidurile le-au sugerat în cele din urmă, autorilor teoriilor de urbanism noțiunile ambivalente de monument, de centru al orașului, de pitoresc și de peisaj urban.